

Posudek na disertační práci doc. Jiřího Pelána

Jako disertační práci předložil doc. Jiří Pelán jednak obsáhlou studii prezentující dílo Leo Spitzera a podávající analýzu jeho literárněvědné metody, jednak překlad jeho studií teoretické a metodologické povahy i studií romanistických. Tyto dvě složky předkládané práce doplňuje pak i výběrová bibliografie Spitzerova, čítající 184 položek. Jde nesporně o významný počín, protože Spitzer patří k nejvýznamnějším představitelům literární vědy XX. století z německé jazykové oblasti. K překladu jeho prací měl Pelán nejlepší předpoklady už proto, že mu vděčíme i za překlad jiných významných literárněvědných děl: Curtiusova díla o evropské literatuře v jejích vztazích k latinskému středověku, Hockeho práce o manýrismu v literatuře, Magrisovy analýzy toho, jak se v moderní rakouské literatuře obráží habsburský mýtus, ale i Todorovovy Poetiky prózy. V chystaném vydání budou jeho překlady doplněny i překlady prof. Stromšíka, s nímž spolupracoval už při překladu rozsáhlé knihy Curtiusovy.

Při rozboru Spitzerovy literárněvědné metody mu byla nepochybně užitečná i jeho italienistická orientace, protože právě v Itálii měly Spitzerovy názory největší ohlas (svědčí o tom i skutečnost, že v základní bibliografii ke Spitzerovi najdeme mezi 19 uváděnými pracemi 12 prací italských (jsou tu ale například i studie Auerbachova a Starobinskiho). Východiskem bylo tomuto badateli studium lingvistiky, ale jeho filologický zájem se brzy obrátil na rozbor literárních děl, při němž chtěl na základě určitých stylistických jevů pro zkoumaného autora typických určit to, co označoval jako jeho „psychologické etymon“. Šlo-li takto v jeho pojetí o „psychostylistiku“, jeho analýzy se nicméně neomezovaly zpravidla jen na souvislost stylu a psychologického ustrojení spisovatele, ale i na odhalení ideových souvislostí, do nichž se vřazuje. Ostatně psychologické zaměření Spitzerových analýz nelze přeceňovat; jak připomíná Pelánem citovaný Starobinski: to, čemu Spitzer říká „duševní etymon“, není nic jiného než psychické analogon organizačního principu díla. A i když byl skeptický k snahám vyčíst z analýzy jazykových forem charakter určitého národa, neváhal nicméně vyvodit ze svých interpretací i určité závěry týkající se určitých kulturních epoch a někdy i tendencí charakteristických pro určitou národní společnost. Jak Pelán konstatuje, dokazoval ve svých studiích, že „mezi autorem a jeho historickým prostředím probíhá neustálá směna“, a jeho „psycholingvistika“ tak „fungovala i jako „sociolingvistika“.

Pelán zmiňuje i souvislost, kterou Spitzer sám nacházel mezi svou minuciózní analýzou odchylek od jazykové normy, které jsou typické pro určitého autora, a mezi Freudovým využitím určitých odchylek v chování zkoumaných osob k odhalování jejich psychické struktury*, podle jeho názoru tu však „jde o pouhou paralelu“, které nelze přisuzovat velký

význam. Chce tím zřejmě zdůraznit, že na Spitzera, který zůstával po celý svůj život nepřítelem biografické kritiky, neměly na rozdíl od některých francouzských literárních vědců obecné psychoanalytické koncepce žádný podstatný vliv. Domnívám se nicméně, že přitom trochu podceňuje význam samotné Freudovy interpretační metody, tak jak se projevila zejména v zkoumání snů a chybných úkonů – právě v ní mohl například Jacques Lacan spatřovat předjímku objevů de Saussurových. Zdá se, že na rozdíl od strukturalisticky orientovaných literárních vědců se Spitzer o de Saussurovi nijak nezmiňuje (pokud něco takového lze říci na základě nutně neúplné znalosti jeho nesmírně rozsáhlého díla): to by se dalo vysvětlit tím, že předmětem jeho analýz bylo především to, co de Saussure označuje jako parole, nikoli langue jako jazykový systém, kterému platí zájem de Saussurův. Právě zmínka o souvislosti s Freudovou metodou by mohla nicméně vrhnout určité světlo i na to, jak chápat souvislost mezi Spitzerovými způsoby analýzy textů – jako případů „parole“ – s přístupem strukturalistickým.

Mezi Spitzerovým postupem a strukturalistickou analýzou díla Pelán spatřuje ovšem jinou spojitost: je totiž přesvědčen, že Spitzerovo hledání základního stavebního principu díla a jeho organizační energie je v zásadě „totéž, co Mukařovský pojmenoval jako ‚sématické gesto‘“. Mukařovský jako toto gesto chápe „jednotnost dynamického stavebního principu, která se uplatňuje v sebemenším úseku díla a záleží v jednotné a jednotící systemizaci složek“, a je přesvědčen, že se tato jednota projeví jak při analýze tématu, tak i při analýze nižších, na jazyku závislých složek, protože sémantickým gestem je dílo „organizováno jako jednota dynamická od nejjednodušších prvků k nejobecnějšímu obrysu“. Zdá se mi, že Spitzer je při vypracování své minuciózní analytické metody opatrnější, a odhalení toho, jak jsou určité zkoumané výrazové prvky propojeny s tématem a celkovým smyslem díla, je pro něho vždy závislé na badatelově intuici, která zvolí místo, v němž analýza může začít. A východiskem jsou přitom pečlivě sledované a bohatě doložené odchylky od jazykové normy. Domnívám se, že to, co má pojem sémantického gesta společného se Spitzerovým pojetím, odkazuje spíš než na příbuznost metody na ono rozlišení mezi jazykem jako energie a jazykem jako produktem, ergon, které zdůraznil už Wilhelm von Humboldt, jak na to Pelán na jednom místě upozorňuje. A u Mukařovského jde v tomto případě o myšlenkový prvek, který je dost odlišný od původní formalistické inspirace jeho strukturalismu a souvisí asi i s vlivy fenomenologie (a právě v tom je možná přitažlivost pojmu sémantického gesta pro dnešní literární vědce).

Pelánova práce může nesporně sloužit za podklad pro udělení titulu PhD; a protože vyjde v dohledné době i tiskem, stane se důležitým příspěvkem k promýšlení základních problémů literární vědy v našem prostředí.

Doc. Dr. Jiri Pechar